

SUVREMENA USMENOKNJIŽEVNA BAŠTINA OTOKA SINJSKOGA I OKOLICE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU

Elek, Mihaela

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:895796>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**SUVREMENA USMENOKNJŽEVNA BAŠTINA OTOKA SINJSKOGA I
OKOLICE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU**

MIHAELA ELEK

SPLIT, 2023.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska usmena književnost

**SUVREMENA USMENOKNJIŽEVNA BAŠTINA OTOKA SINJSKOGA I
OKOLICE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU**

Studentica
Mihaela Elek

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2023. godine

Sadržaj

1.	Uvod.....	4
2.	Usmena vjerska lirika, običaji.....	5
2.1.	Badnjak i Božić	5
2.2.	Poklade	7
2.3.	Vazmeno trodnevlje i Uskrs	7
2.3.1.	Veliki četvrtak	8
2.3.2.	Veliki petak	9
2.3.3.	Velika subota	15
2.4.	Uskrs.....	15
2.5.	Velika Gospa	16
2.6.	Sveti Luka	18
3.	Predaje.....	19
3.1.	Povijesne predaje.....	19
3.2.	Etiološke predaje	20
3.2.1.	Dugiš.....	20
3.2.2.	Mojanka	21
3.2.3.	Kumova slama	21
3.2.4.	Lastavica sačuvala sunce	22
3.3.	Mitske predaje	22
3.3.1.	Vile	22
3.3.2.	Nestalo zvonce.....	23
3.4.	Demonološke predaje	23
3.4.1.	Vještice	23
4.	Bratovštine	24
5.	Svadbeni običaji.....	24
6.	Pastirski život.....	25
6.1.	Pastirska pobožnost.....	26
6.2.	Pastirsko pjevanje.....	26
7.	Nekadašnji život.....	27
8.	Balada	30
	Rječnik	32
9.	Zaključak.....	37
	Izvori	38

Vlastiti terenski zapisi	38
Popis kazivača	39
Literatura.....	39
Sažetak	41
Abstract	42

1. Uvod

Usmena je književnost najstarija vrsta književnosti. Upravo je način prenošenja čini posebnom i zanimljivom. Kako su se usmene priče, pjesme, predaje i legende prenosile usmenim putem, s koljena na koljeno, tako se mnogo toga i izmijenilo, a nažalost i zaboravilo. Usmena književnost danas je nažalost smatrana manje vrijednom i stavljena po strani iako je upravo ona inspirirala i nadahnula brojne pisce i pjesnike te su mnogi uvrstili dijelove iz usmene književnosti u svoja djela.

Usmena književnost postoji od kada postoji i čovječanstvo. Kroz povijest su se mijenjali nazivi za tu vrstu književnosti. Michel de Montaigne (1533.-1592.) nazivao ju je *narodna književnost*. Johan Gottfried Herder (1744.-1803.) 1778. godine objavio je djelo *Volksliedern (Narodne pjesme)*, a drugo izdanje toga djela objavljeno pod naslovom *Stimmen der Völker in Liedern (Glasovi naroda u pjesmama)*. U te svoje zbirke Herder je uvrstio Goetheov prijevod *Hasanaginice* kao i tri pjesme iz *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga* fra Andrije Kačića Miošića.

Od uvođenja *homerologije* koncem 18. stoljeća za usmenu književnost uvodi se naziv *anonimna književnost*. William Thomas 1846. godine sugerirao je naziv *folklor* – narodno znanje. U njemačkoj filologiji u uporabi je naziv *tradicijaska književnost*. U hrvatskoj filologiji za vrijeme *Seljačke stranke* predvođene braćom Radić, u uporabi je bio naziv *seljačka književnost*.¹

Usmena književnost je tradicija pisanoj književnosti te se *sustav usmene književnosti* razlikuje se od sustava pisane književnosti:

- I. Lirska poezija.
- II. Epska poezija.
- III. Priče (pripovijetke).
- IV. Drama (folklorno kazalište).
- V. Retorički (usmenogovornički) oblici.
- VI. Mikrostrukture (poslovice, zagonetke).²

¹ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2006., str. 11.

² Isto, str. 11-12.

Svaka od navedenih usmenoknjiževnih vrsta može se podijeliti na više vrsta i podvrsta, primjerice usmene priče obuhvaćaju: bajke, basne, novele, anegdote, predaje, legende. Žanrovi predaja su: povijesne, etiološke, mitske, demonološke, eshatološke, pričanja iz života.

U ovom završnom radu, prikazat će se predaje i običaji te lirske pjesme Otoka Sinjskog i okolice po primjerima iz literature i po pričanjima dragocjenih kazivača. Zanimljivo je kako mala mjesta kao što je Otok, kriju toliko nematerijalno kulturno bogatstvo u svojim običajima i predajama. Također, zanimljivo je bilo čuti kako su ljudi prije živjeli te kako bi sebi kratili vrijeme. Mnoge pjesme i priče proizašle su upravo na taj način i vrlo je važno to zapisati i tako sačuvati od zaborava.

2. Usmena vjerska lirika, običaji

2.1. Badnjak i Božić

Nekoliko je teorija o podrijetlu naziva badnjak: tumači se riječju badanj, prema starocrkvenoslavenskom glagolu *bъdeti* – bdjeti, a u nekim krajevima je naziv *vigilia* – bdijenje, noćno stražarenje. Po sjevernom Jadranu koristi se naziv vilija, vilija Božja. U kajkavskim krajevima susreće se naziv Božićno navečerje.³

„U folklornom smislu Badnjak je najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. Karakteriziraju ga priprava hrane za Božić; škropljenje blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; kićenje zelenilom, najčešće bršljanovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; groblja; badnje pucanje; badnji krijesovi; slama; posipanje žitom badnjaka i onoga koji ga unosi; božićne svijeće; božićni bor; božićne jaslice; badnji post i badnja večera; večernja molitva; čekanje polnočke; badnje koledanje; badnji ophodi; čestitanje; badnje zdravice.“⁴

Biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. godine) spominje paljenje badnjaka.⁵

³ Marko Dragić, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 68.

⁴ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2006., str. 138.

⁵ Marko Dragić, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 69.

Na Badnji dan pripravlja se hrana za božićne blagdane.⁶

Velik broj tih običaja karakterističan je i za Cetinsku krajinu.

Za Božić bi se išlo uvijek na ponoćku, a prije toga, na Badnjak bi dica oko šest sati išla od kuće do kuće i pozdravljalo: Faljen Isus, dobro van došla Badnja večer, a ukućani bi odgovarali: i s vami zajedno. Domaćica bi pitala: oćete li išta; da bi se koji bombončić ili šta god. Išlo bi se na ponoćku, a za božićni ručak bio bi kiseli kupus i meso. Svako selo imalo je svoje kolo, a ako bi se nekom momku sviđala cura iz drugog zaseoka, doša bi u njen zaseok igrat kolo.⁷

Za vrime Božića se išlo iz kuće u kuću, pivalo se, družilo. Igralo se kolo nasrid sela. Za Badnjak bi se prosipala slama po kući, unosili bi se badnjaci. Svi bi se tada skupili oko ognjišta. Na ognjištu bi se kuvala večera u velikome zemljanome loncu. Najprije se u kući prikrstiš i pozdravi se Gospa i onda se moli Virovanje. I ćaća ide iz kuće, a ispri vrata ga čekaju badnjaci i maža i slama. Prvo unosi Badnjake i govori: „Faljen Isus i Marija, na dobro van došla Badnja večer.“ Mi iz kuće na to vićemo: „I stobon zajedno.“ Molila bi se četiri virovanja. Onda bi ćaća oša po slamu i opet reka isto. I ćaća prospe slamu i moli se zadnje od četiri virovanja. Onda mater ide i pošćropi kuću svu i ode pošćropit svo blago. Kad se mater vrati, ponovo se krsti i moli se. Kad se izmoli, onda se ide večerat. Tada bi se jio bakalar. Već bi se priprema i ručak za Božić, isto na ognjištu u zemljanom loncu sprema bi se kiseli kupus i meso. Ujutro bi se onom ćobanu koji je iša za ovcon bi se tribalo izvadit malo tog kiselog kupusa i komad pećenice.⁸

Božić je najveseliji kršćanski blagdan, na taj dan se slavi rođenje Isusa Krista. Na taj dan se okuplja cijela obitelj, svi zajedno idu na misu, a potom se priprema božićni ručak koji je znatno obilniji nego drugim danima. Poslijepodne se mladi družu uz pjesmu i ples.

Za Božić bi se išlo na glavicu di bi se igralo kolo, a ako ima koji zaljubljeni par, cura bi bila vanka kola. Momak bi je opazio i doveo u kolo, a ostali bi počeli pivat: „Sad se vidi, sad se zna, ko je koga izabra.“⁹

⁶ Vidi: Marko Dragić, *Priprava hrane za Božić i post na Badnji dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Motrišta br. 75.-76., Mostar, 2014., str. 31.-49.

⁷ Kazala mi je 14. 2. 2023., Marija Đula, rođena Bašić 1954., u Otoku.

⁸ Kazala mi je 15. 2. 2023. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku.

⁹ Kazala mi je Ivanka Modrić, rođena Vučić 1951. u Glavicama kod Sinja 29. 5. 2021.

Božićno razdoblje završava blagdanom Sveta tri kralja. Od tada do čiste srijede narod to razdoblje naziva mesoijom.

2.2. Poklade

Folklorno kazalište sinkretizira različite oblike narodnog stvaralaštva od glazbe i plesa, likovne umjetnosti do usmeno-književnih oblika. (...) Razdoblje od Očića do Čiste srijede narod naziva mesoija. Sveta tri kralja (6. siječnja) označavaju svršetak božićnih blagdana, a od (7. siječnja) do Čiste srijede, razdoblje je poklada ili karnevala (krnjeval).¹⁰

*Mačkare u Cetinskoj krajini su od starina običaj koji se njeguje, a posebno u općini Otok di svaki zaseok ima svoje mačkare i ima ih sedan sve skupa (Jelačke, Priblačke, Živiničke, Koritske, Stranjske, Rudske i Udovičke – imena po nazivima zaseoka i sela u općini Otok). Mačkare idu od prvog miseca pa sve do početka Korizme. Turčin i barjektar ujutro rano idu po selu i bude i požuruju mačkare da se spremaju, oblače... Najzahtjevnije je dok se didi obuču da mete mišinu i zvona na sebe, kad se skupimo svi na zbornom mjestu Turčin ko vođa mačkara drži govor kako se trebaju ponašati u pohodu, obilazimo zaseoke po općini otok i Turčin raspoređiva mačkare i prvi idu barjektar, mlada, mladoženja i diver, onda skečevi jedan po jedan, zatim ulaze balinčad mala dica do deset godina, babe koje moraju biti visoke i jake onda didi i tako redom po općini, a najbolje je u centru di se skupi ima par tisuća gledatelja, pa ručak na Ovrli i u kasnim popodnevnim satima u svom zaseoku.*¹¹

Mačkare bi se kupile u selu. Prije polaska jedna žena iz sela bi škropila mačkare svetom vodom. Barija nosi barjak na koji se stavi šugoman i suknene bičve. Prvi ide barija. S barijom ide diver i mlada. Onda komedije i najzadnji idu didi. Kad se polazi iz tvoga sela, svako bi u svojoj kući poškopio one koji polaze od tu.¹²

2.3. Vazmeno trodnevlje i Uskrs

¹⁰ Marko Dragić, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Zadar, 2012., str. 155 – 156.

¹¹ Kazao mi je 3. 6. 2021., Davor Elek, 1972. u Otoku.

¹² Kazala mi je 15. 2. 2023. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku.

Vazmeno trodnevlje naziv je za tri dana prije Uskrsa ili Vazma, a svaki od njih označava velike događaje pred Isusovu smrt i Uskrsnuće te se kršćani prisjećaju žrtve koju je Spasitelj podnio za njih.

2.3.1. Veliki četvrtak

Veliki ili Sveti četvrtak je dan Isusove posljednje večere, a narod ga zove i *Zeljavi* ili *Zeleni četvrtak* jer je Gospa je čekala Isusa s pripremljenim zeljem za večeru. Prije Uskrsa bi se bralo zelje po polju i spremalo se na Veliki četvrtak.¹³

Na Veliki četvrtak Isus je bio izdan, uhićen i cijelu noć sudski ispitivan. Nekoć su vjernici na Veliki četvrtak molili „Sto dušica“.¹⁴ U mnogim mjestima Hrvati katolici mole molitvu:

*Dušice grišna,
budi u viri kripna.
Kada budeš putovai
dugin putin,
uskin klancin,
susrist će te duv nečisti.
Pitat će te duv nečisti:
„Je si l moja il si Božja?“
Ti ćeš reći:
„Tvoja nisan, Božja jesan.
Kad sam bila na ovom svitu,
na pribilome cvitu,
izmolila sam
sto križića, sto amena,
sto se puta prikrstila
na blag danak
na Veliki četvrtak
U ime Oca i Sina i Duva svetoga,*

¹³ Kazala mi je 15. 2. 2023. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku.

¹⁴ Marko Dragić, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split 2015., str. 165.

amen. “¹⁵

Poznata je varijacija te molitve:

*Oj dušice vična,
bud u viri kripna,
kad budemo putovali,
zajedno ćemo tu nimovati,
dugim putim,
tisnim klancim.
Trevit će nas
tri duha čista, tri nečista.
Pitat će nas,
al ste duše naše al Božje.
Nismo vaše, već Božje,
mi smo se zarekle
na blag danak,
na Veliki četvrtak,
izmoliti sto križića, sto amena,
sto se puta prekrstiti
Jesus Isus i Marija.¹⁶*

Na Veliki četvrtak jedino se moglo pomagati sirotinji. Nakon večernje mise na Veliki četvrtak zavezuju se crkvena zvona, a uz pripravljen Kristov grob do Uskrsa stoje stražari.¹⁷

2.3.2. Veliki petak

Taj dan se i sa stoke skidala sva zvona ili se začepљivala. Pazilo se da se tko ne ozlijedi jer se na Veliki Petak ne smije krvariti.

¹⁵ Marko Dragić, *Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju, Hrvatski neretvanski zbornik 9*, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb 2017., 245-264.

¹⁶ Marko Dragić, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split 2015., str. 166.

¹⁷ Marko Dragić, *Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, Etnografski muzej Split, 17 (1). Split, 2009., str. 5-32.

Na Veliki petak „oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Slavi se u petak prije Uskrsa. Na Veliki petak, ne slavi se euharistijsko (misno) slavlje, već obredi Velikog petka. *Kanta* se muka Isusova, otkriva se i ljubi križ, te se pjeva *Gospin plač*. Nekoć se plač pjevao i kroz cijelu Korizmu kako u crkvi, tako i po kućama uvečer. U pjesmi je muka Isusova, i govori kako je Gospi bilo za vrijeme Isusove muke.“¹⁸

Veliki petak karakterizira post, pobožnost, pomoć bolesnima i siromašnima. Nekoć su mnogi vjernici postili uzimajući jedino kruh i vodu. U narodu se taj post nazivao žežinjanje. Molile su se trideset i tri Isusove krunice.

U crkvi se pjevao *Gospin plač*, do blizu pola noći, i čuvao se grob Isusov. Među molitvama molila se i sljedeća:

*Pođe Gospe tužnim putem
Zagru se crnim skutem
i ugleda drven križ.
Isus s križa progovara:
O Marijo, moja mati,
ne velem ti da si moja
već ti velim da si Božja.
Teže mi je uzdisanje Tvoje
neg na križu rane moje,
ko god ovu pjesmu zna
na blagdanak na Veliki petak
Bog mu dao, duševni raj
na umrli dan.¹⁹*

Također se molila molitva:

*U Gorici zlatna kuća
u njoj sidi diva Marija.
Niti šta jede niti šta pije*

¹⁸ Marko Dragić, *Sveto trodnevlje u duhovnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, *Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture*, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine, *Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina*, Zbornik radova VI. Međunarodnog znanstvenog simpozija Zagreb-Sarajevo, 2008., Zagreb, 2010., str. 212-249.

¹⁹ Više o tome: Marko Dragić, *Duša tilu besidila (hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine)*. Mala nakladna kuća Sveti Jure. Baška Voda, 1997.

*U krunice Boga moli.
K njoj dolaze sv. Pere i Nikola.
Pitaju je sveta Djevo Marijo
Kakva ti je muka i potreba.
Kako mi nije muka,
kako mi nije potreba.
U mene jedan sin biše
Džudija mi ga oteše.
Kud je krvca kapijala
sveta ruža cvatijala.
Andrija s neba salazijo
Svetu ružu berijo
u kitice kitaše
u vinčiče vinjaše
prid Boga donosijaše.
Bog je tada govorijo
ko bi ovu molitvu izmolijo
uvečer prid liganje ujutro na ustajanje
Gospa bi mu se ukazala
petnaest dana prije smrti.
Gospe raduj mi se.
Isuse raduj mi se.²⁰*

Narodni pjevač spjevao je snažno emotivnu pjesmu:

- 1. Muka Boga Gospodina,
Isukrsta Božjeg sina,
po Ivanu Vandelisti,
koji Gospi plač navijesti.*
- 5. Gospi Sina ugrabiše,
na križ jom ga propinjaše.*

²⁰ Marko Dragić, *Sveto trodnevlje u duhovnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, *Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture*, br. VI., *Pasionska baština Bosne i Hercegovine, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina*, Zbornik radova VI. Međunarodnog znanstvenog simpozija Zagreb-Sarajevo, 2008., Zagreb, 2010., str. 212-249.

- Kad to Gospa poslušala,
ničice je zemlji pala.*
10. *Kad je Ivo sagledao,
on se Gospi smjerno moli:
'Nemoj Gospe, slavna Gospe,
ako možeš izdržati,*
15. *svomu srcu žalosnomu.
Prekrijmo se crnim skutom,
potecimo pravim putom
đe se čuje žamor ljudi
da pitamo za Isusa.'*
20. *Kad je Gospa saslušala,
na noge se ustanula,
pa pođoše dalje putom.
Govor ljudi pristigoše
tu Isusa ne bijaše,*
25. *neg' bijahu tri Marije,
tri Marije, tri djevice:
Jedna Marija Josipova,
druga Marija Jakubova,
treća Marija Magdalena.*
30. *Kad ji Gospa sagledaše,
ona ji upitaše:
'Tri Marije, tri sestrice,
viđoste li đe Isusa,
moga sina jedinoga?'*
35. *Njome gospe govorile:
'Djevo Majko, Gospe slavna,
mi smo ti ga i viđele.
Ovuda ga provedoše
u suknenom suknenici.*
40. *Mi smo njemu govorile:
'Bora tebi, dragi Bože,
jesi l' od roda Davidova?
Isus ništa ne govori,
neg' ničice zemlji gleda.'*
45. *Kad to Gospa saslušala,
ničice je zemlji pala.
Kad je Ivo sagledavo,
za ruku je uhitio,
pa se Gospi smjerno moli:*
50. *'Nemoj Gospe, slavna Gospe,
ako možeš izdržati
svomu srcu žalosnomu.*

- Prekrijmo se crnim skutom
pa pođimo pravim putom*
55. *u palaču u Pilata. ’
Kad su došli u palaču,
tu nađoše svetog Petra
kako stoji na vratima
pa mu Gospa plačom reče:*
60. *‘Sveti Petre, dragi brate,
učenice izabrani,
viđe li mi đe Isusa,
moga sina predivnoga?’
Njome Petar odgovara:*
65. *‘Djevo Majko, Gospe slavna,
ja sam ti ga i vidio,
sve sam do sad sa njim bio.
Evo ti ga u palači,
u palači kod Pilata. ’*
70. *Kad to Gospa saslušala,
pa je Petru govorila:
‘Ti uzmi mač u ruku,
pa uđi u palaču,
pa udari poglavicu. ’*
75. *Kad je Petar razumio,
on uzeo mač u ruku
i ušao u palaču,
udario poglavicu,
pa se nazad povratio.*
80. *Pa mu Gospa plačom reče:
‘Sveti Petre, dragi brate,
ti vrati mač u kore
i operi bijele ruke
da te ne bi globa pala,
85. il' na tebe, il' na ženu. ’
Kad je Petar razumio,
on ostavi mač na mjesto
i oprao bijele ruke.
Iz palače svi Židovi iziđoše*
90. *i Isusa izvedoše.
Tu ga teško izbičaše.
Tada Juda priđe Gospi
i dava jom trides dinar
pa jom tada govoraše:*
95. *‘Evo tebi, slavna Gospe!
Ja sam tvoga sina prodo.*

- Ja sam mu se učinio,
tvomu sinu za cesara.'*
Gospa Judi govoraše:
100. *'Hajd' odatle, proklet da si!
Neću trides dinara,
neg' Isusa pravednoga,
moga sina jedinoga.'*
U to doba iz palače
105. *svi Židovi izlaziše
i Isusa izvedoše.
Tu ga teško izbičaše
i otalen povedoše
na tu goru Kalvariju.*
110. *Za njim majka pristajaše,
pa Isusa dozivaše:
'Pričekaj me, željo moja,
jadna ti je majka tvoja,
da ti pomožem križ nositi*
115. *na tu goru Kalvariju,
na ramenu obranjenu.'*
*Isus ništa ne govori,
neg' ničice zemlji gleda
pa jom zatim progovara:*
120. *'Ostav me se, Božja ženo,
za ne rijet', majko moja!
Evo tebi Iva sina
dokle mene zaboraviš.'*
A Isusu majka reče:
125. *'Kako ć' Iva sinom zvati
kad sam tebe porodila?'*
*Idućima Kalvarijom,
Gospa nađe lokvu krvi
pa napaja Iva.*
130. *'Zdrav si, Ivo, novi sine,
ovom krvi Isusovom!'*
*Kalvariji kad dođoše,
tu Isusa propinjaše,
iz Isusa duh izađe.*
135. *Dadoše ga tužnoj majci,
razvila ga po svom krilu.
U to doba sveti Josip,
on donio novi pokrov.
U pokrov ga zamotaše,*
140. *u nov grob ga sahraniše.*

*Slava tebi, Gospodine,
i na nebu i na zemlji!
Sama Gospa govorila:*

145. *'Ko ovu molitvu
u korizmi molio,
Gospa mu se smilovala,
prije smrti osam dana.'*
Ovako bi govorila:

150. *'Uputi se, rajska dušo,
nećeš duše izgubiti,
bez svjetlosti nećeš biti,
ni bez lica Sina moga.'*²¹

2.3.3. Velika subota

Velika je subota je dan mirovanja jer Isus počiva u grobu. Velika subota naziva se i Bijelom subotom, jer se tada trebalo dobro umivati, pratiti i čistiti. Cijeli se dan čuva Isusov grob.

2.4. Uskrs

„Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet. Prvotno se Uskrs slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja. Podrijetlo mu je u židovskom blagdanu Pashe. Židovi su Pashom slavili čudesna Božja djela koja je on pokazao posebno izlaskom Izraelaca iz egipatskoga ropstva. Kršćanska se vjera usredotočuje na Isusovo Uskrsnuće, odnosno prijelaz iz smrti u život.“²²

*„Za Uskrs se isto išlo na dernek, pivalo se, plesalo se kolo i šetalo. Isto su se zamirali momci i cure.“*²³

*Na Uskrs bi se za doručak jio blagosov koji smo večer prije nosili na misu. Jila bi se jaja, posvećanica, a mater bi skuvala rižu na mliku; pirmuč. Onda bi se dica išla tuckat. Jaja su se prije bojala na drugi način; kovali bi ih u travi.*²⁴

²¹ Marko Dragić, Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu . Split, 2021., 64-68.

²² Marko Dragić, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2006., 173 – 174.

²³ Kazala mi je 29. 5. 2021. Ivanka Modrić, rođena Vučić 1951. u Glavicama kod Sinja.

²⁴ Kazala mi je 14.2.2023., Marija Đula, rođena Bašić 1954., u Otoku.

Za Uskrs kad bi se gonilo ovce na pašu, nosilo bi se po litre vina, kruva, pancete... Vino bi najprije ponudili onome ko je s nama, pa tek onda bi mogli pit.

*Blagosov bi se nosio u torbon. A žene bi nosile narodnu nošnju, krožete.*²⁵

2.5. Velika Gospa

Narod je pronalazio utjehu i mir u štovanju Gospe Sinjske, a to je osobito vidljivo u hodočašćima, navodi Tomašević.²⁶

Narod u Sinju posebno je zahvalan Gospi jer je čudesno obranila Sinj u noći s četrnaestog na petnaesti osmog. U narodnom je pamćenju predaja:

*„Na 26. srpnja 1715., pokušali su Turci zadobit Otok. Dva turska zapovidnika su in obećala da će ih skupa s njihovim imanjon dat otpravit u Livanjsko polje i da in neće učinit nikakoga zla. Otočani su in odgovorili da osin svoga života nemaju puno i da će se branit do zadnje kapi krvi. Sutrodan su poslanae dvi turske vojske. Jedna da udari na Otok a druga na okolicu. Stanovnici su se razbigli, a Cetina se napunila mrtvacu jer se dosta Turaka u njoj utopilo. Ali Turaka je bilo više nego Otočana pa kako su nasrnili, tako su sabljon posikli sve Otočane na koje su naišli, a žene i dicu zarobili. Spasilo se tridesetak ljudi koji su priplivali Cetinu. Među njima su bili jedni prezimena Kevo i jedni prezimena Kljajo, koji su sebi kasnije, jer su se spasili kad su priplivali Cetinu pridodali prezimenu još i Norac, pa su danas Norac – Kevo i Norac – Kljajo. Svi ostali su izginili, ali su zato i Turci skupo platili ovu pobjedu jer je poginilo 140 Otočana, ali je Turaka poginilo tisuću. Selo su nakon toga zapalili, ali nisu odnili ništa. Čitava Cetinska krajina je bila u krvi, crnome dimu, lopuvluku sve do dana naše Gospe Sinjske 15. kolovoza kad je turska vojska sramotno napuštala našu krajinu i priko Prologa utekla u Bosnu.*²⁷

Turci su potom opkolili Sinj. „Napad na Sinj otpočeo je 8. kolovoza. Toga dana izgorjela je Gospina crkva pod Kamičkom i crkva svetoga Franje. Četiri su dana Turci nemilice iz topova tukli Sinj, a 14. kolovoza Mehmed-paša zapovjedio je opći juriš. U to su vrijeme starci, žene, djeca i nemoćni svećenici kroz plač i suze molili pred Gospinom slikom koju su

²⁵ Kazala mi je 15. 2. 2023. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku.

²⁶ Tomašević L., Između zemlje i neba. Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću, Sinj, 2000., 101.

²⁷ Marko Dragić, Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 164 – 165.

stavili na oltar svete Barbare u crkvi svetoga Mihovila u središtu Sinjske tvrđave. Turci su tri puta jurišali, a onda su se najednom preplašili. Uzaludno su paše sabljama udarali svoje vojnike koji su u strahu bježali. U noći s 14. na 15. kolovoza paša se s vojskom povukao u Livno. Te je godine blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije bio u četvrtak. Poginulo je 10 000 turskih vojnika. Preživjeli turski vojnici pripovijedali su da su svake noći za vrijeme opsade Sinja, vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada.²⁸

Narod i u naše vrijeme pripovijeda o čudesnoj obrani Sinja. Među njima je i sljedeća:

Fratar Vučković, znaš da je to danas naše prezime i di žive, e, njega su ti Turci uvatili kod Čitluka, tamo di ti je ona kula i jadnoga su ti odveli tamo u onaj svoj grad. O Vučkoviću ti se nije znalo ništa nekih pet godina a onda in je on uteka i vratijo se u Sinj i nastavijo branit grad. Za to vrime Turci su ti malo pomalo osvajali ova mista i približavali se našem gradu, pa je ljude uvatila panika i počeli su polako bižat svojoj rodbini, a onda ti se odselilo puno svita i više se nisu vratili. U gradu ti je ostalo zericu svita, sedamsto vojnika i oni fratri šta su došli iz Bosne i Rame a svi su utekli na Stari grad. Brzo su ti Turci osvojili okolna mista i tako došli do nas. Godine 1715. počeli su ti oni osvajat Varoš, i popalili su sve, a izgorija je i onaj samostan šta je bijo na pijeci. Kad su ti doli sve popalili uputili su se oni na Stari grad, a ljude ti je gori uvatila panika jer je Turaka bilo šezdeset iljada a branitelja i puka niti iljadu. Onda su ti fratri izvadili sliku naše Gospe i u onoj maloj pećini su ti se počeli molit. Turci su počeli navaljivat, a fratrima se pridružijo i obični narod i dva dana i dvi noći su ti molili Gospu da in pomogne. Najveća navala je bila sa 14. na 15., na Gospin žežen, a 15. ti se desilo čudo. Ljudi su se molili dva dana i dvi noći a pridružili su in se i branitelji i naša Gospa ih je čula. Sva u bilu pojavila se na gradskin zidinama, pogledala u svoje vjernike i ispružila ruku prema Turcima. Kažu da je odala po gradskin zidinama a da su Turci počeli bižat, a neki da su umirali na mistu. Svit priča da je na njih poslala kugu, a meni ti je moja baba pričala da in je dala srdobolju i oni su ti se rabižali, a velik dio njih se utopijo u Cetini koja je onda naglo narasla. I nikad ti se više oni nisu u naš kraj vratili.²⁹

²⁸ Marko Dragić, Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 165.

²⁹ Isto, str. 165 – 166.

U Sinju se uvijek pa i dan danas hodočastilo Velikoj Gospi. Svako mjesto je imalo svoj dan devetnice, a na Gospin žezhen i blagdan Velike Gospe išla bi sva okolna mjesta. Dok se odalo, molila se krunica i pivale su se pisme u čast Gospi.³⁰

„O Gospe Sinjska, Djevo sveta,
divno Te, divno proslavi Bog!
Slave Te glasi svega svijeta.
Premila Majka puka si svog.
Na Tebi neba blista se kras,
o Gospe Sinjska, budi nam spas!
U mucij lutoj slatka nada
i rani svakoj lijek si Ti.
Teško je breme naših jada.
U Tebe pomoć ištemo svi.
Život i Radost svijuju si nas,
o Gospe Sinjska, budi nam spas!
Za Tobom srce naše gori,
Marijo Majko, ljubavi svom!
Jedna nas samo želja mori,
kad ćemo k licu milomu Tvom.
Dječice svoje usliši glas!
O Gospe Sinjska, budi nam spas!“³¹

Za Veliku Gospu prija bi se spremali za našu devetnicu koja je uvijek bila 6-oga. Već bi se dan prije krenile spremat, posuđivale bi robu. Išlo bi se na noge u Sinj, mladi s društvom iz sela, a matere iza njih. Priko polja bi molili krunicu, a iza bi zapivali pisme.³²

Posebna je priča i oko slike Gospe Sinjske. U zahvalu zbog obrane od Turaka, godinu dana kasnije od samog događaja narod i svećenici su dali izraditi zlatnu krunu.

2.6. Sveti Luka

Svetkovina zaštitnika župe sv. Luke slavila se u župi s velikim slavljem još od davnih dana. Na taj dan, prema zapisima i pričanju najstarijih ljudi iz župe, dolazio bi narod na zavjete

³⁰ Ivanka Modrić, r. Vučić, 1951. kazala mi je 29. 5. 2021.

³¹ Priredio P. Lubina. Put u život, 1989., Split., list Marija, 370.

³² Kazala mi je 14.2.2023., Marija Đula, rođena Bašić 1954., u Otoku.

iz okolnih župa: Bajagića, Gale, Graba, a posebno narod iz Hrvaca, Vedrina i Čaporica. U predvečerje blagdana pucalo se iz kubura, čule bi se mačkule, a zatim bi planule vatre po okolnim brežuljcima, oko groblja i oko crkve, dok bi večernja zdravomarija zvonila u sva zvona. Na sam blagdan (18. listopada) već od ranih jutarnjih sati župljani bi obavljali svoje zavjete (lizli) oko Svečeva oltara, pristupali na sv. ispovijed i davali služiti sv. Mise, posebno za zdravlje blaga. Prije glavne Mise držala se procesija s kipom sv. Luke (nabavljen 1898. za župnika fra Frane Bilića) u kojoj bude dosta svijeta (do 2000). Na ovu glavnu feštu razvilo bi se poslije podne narodno veselje uz kolo i pjesmu, a 'dernek' bi potrajao do kasno u noć.³³

*Za svetog Luku bi se uvik sprema kupus i bravetina. Dan prije se postilo. Na dan svetog Luke se igralo kolo. Nosile su se grotulje i tada bi se cure zamirale. Popodne za dernek bi se prodavale i ako bi neki momak tio zaručit curu, kupio bi joj deset grotulja. Kad sunce zađe za goru, ide se večerat, a taj momak dolazi kod te cure kući da potvrdi te zaruke. U staroj crkvi bi se za deveticu lizlo oko oltara svetog Luke.*³⁴

Za svetog Luku bi se nosila svečana nošnja, zvalo bi se goste. Išlo bi se na misu i u procesiju s kipom. Kip su nosili muški koji su svi bili obučeni u nošnje. Iza mise bi se pivalo i igralo kolo ispred crkve. Iza bi se išlo na dernek. Momak bi kupio grotulja curi koju je zamirio i ako bi mu se baš svidila ne bi uopće gleda koliko ih ima, nego bi od žene koja to prodaje kupio sve. Na kraju bi cure brojile i gledale koja je dobila više grotulja. A bilo je cura da bi to uzele iz kaprca. Držala bi te grotulje kod sebe neko vrime pa bi ih onda vratila ton momku.³⁵

3. Predaje

Predaje su jedna od vrsta koje pripadaju u usmenu književnost. „One su u usmenoj komunikaciji od najstarijih civilizacija do naših dana.“³⁶ Možemo ih podijeliti u nekoliko skupina: povijesne, etiološke, eshatološke, mitske, demonske i pričanja iz života.

3.1. Povijesne predaje

³³ Krolo A., *Župa Otok kod Sinja*, Otok, 1979; P. Vučković – L. Tomašević - A. Akrap. *Tristota obljetnica župe Otok kod Sinja 1687.-1987.*, Otok, 1988. 23.

³⁴ Kazala mi je 14.2.2023., Marija Đula, rođena Bašić 1954., u Otoku.

³⁵ Kazala mi je 15. 2. 2023. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku.

³⁶ Dragić, Marko Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici) (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018., 283.

Povijesne predaje kazuju se kao kronikati (kratka priopćenja povijesnog sadržaja)³⁷; rijetko kao fabulati (predaje koje imaju razvijenu fabulu); a nikada kao memorati (predaje koje kazuju o osobnim doživljajima).³⁸

Za vrijeme turske okupacije Cetinske krajine, Turci su činili grozne zločine nad narodom. Najgore od svega bilo je „Pravo prve bračne noći“ i „Danak u krvi“.

Dragić (284) navodi kako se u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nalaze brojna „svatovska groblja“. Objašnjava kako su to mjesta na kojima bi Turci pokušali oteti mladu nevjestu, a onda bi se borili i svatovi bi izginuli i bili sahranjeni na mjestu zločina. Jedno takvo groblje nalazi se i u Otoku.

Na Roknjači, di su naslagane one velike stine iza kapele sv. Ante je svatovsko groblje. Priča se da su tu Turci pobili svate. Kad se napravila hidrocentrala u Rudi tili su tudan probit put do centrale, ali jednome se čoviku šta je tu doša kopat nešto ukazalo, nešto čudno i on se pripa i tada se rađa zaustavila, a tek se kasnije probio put par metara niže jer niko nije smio groblje dirat, a tu su kažu sami grebi, sve jedan do drugoga.³⁹

3.2. Etiološke predaje

„Etiološke predaje nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba i iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja, virova, ponora te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima. Težnja k objašnjavanju i tumačenju etioloških predaja stara je koliko i ono što one tumače. Etiološke predaje nastaju na povijesnoj, mitskoj, eshatološkoj, demonološkoj, legendnoj razini.“⁴⁰

3.2.1. Dugiš

³⁷ O tome više: Marko Dragić, *Kronikati i memorati u suvremenom pripovijedanju Hrvata južne Hercegovine*, Stolačko kulturno proljeće, godišnjak za povijest i kulturu, br. VI, Matica hrvatska, Ogranak Stolac, Stolac, 2010., str. 177-212.

³⁸ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2006., 415.

³⁹ Dragić, Marko *Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici) (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018., 283 – 284.

⁴⁰ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2006., 415.

Brojne su predaje o nastanku imena nekih mjesta. Tako je u Sinjskoj krajini zanimljiv nastanak naziva nekoliko mjesta. Tako mi je kazivačica⁴¹ ispričala da je Dugiš, jedan lokalitet u Otoku, naziv dobio prema tome što se tu vodila „dugovita“ bitka s Turcima u kojoj su Otočani izgubili jer je Turaka bilo znatno više, ali su i oni pretrpjeli značajne gubitke. Sam Otok je također dobio ime u spomen na bitku s Turcima. Naime, pred dolaskom Turaka nekolicina Otočana se sakrila na mali otok na rijeci Cetini i tu su dočekali Turke koji su bili brojniji i isto su ih tako namučili. O tome postoji i predaja kako se jedan Mudro iz Gljeva kod Otoka dosjetio kako će zavarati Turke. Mudre je cijelu bitku promatrao s Gljeva i odlučio je nešto napraviti.

A Mudre, onako priplašen, trčeć kreni u okolna sela netaknuta ratom, da prikupi šta više magaraca. Dok je Mudre skuplja magarce, turska vojska je odmarala prid Sinjem spremajuć napad na grad, a bogami sprema se i Mudre Gljevački. Mudre toga dana sakupi stotinu i trideset sedam magaraca, dovede i na Gljev i u bisage utovari lug, pa natovari na magarce i gledajuć prema Sinju, pričekava. Dođe dan kada se vojska pripremala napast Sinj, a tako se i desi, Turci napadoše. Mudre ugleda taj napad, pa napade i on sa stotinu i trideset sedam magaraca niz brdo prema Turcima, tako da se lug pušio iza nji visoko u nebo. Tada turski paša pogleda prema Gljevu i ugleda prašinu koja se od luga iz bisaga šta su na magarcima, pa pomisli da su Sinjani poslali veliku pričuvnu vojsku na konjima da bi obranili grad, te povuče još od bitke kod Otoka znatno oslabljenu vojsku nazad prema Bosni.⁴²

3.2.2. Mojanka

Mojanka ti je misto na Kukuzovcu, kad se ide iz Sinja prema Splitu na desnu ruku, to je brdo visoko kao planina. A to se zove Mojanka po tomu što je nekad bila divojka Anka koju su svatovi vodili, a dočekala ji nika jača sila i poubijala svatove i Anku je odvela. Za Anku se ne zna šta je od nje bilo, a mater je njezina kad je za to sačula, išla po Mojanki i pribirala i tražila po mrtvima ne bi li našla Anku i žalila je: „Moja Anka, moja Anka, jadna tvoja majka!“ i po tomu događaju, kako se dogodilo i kako je ona žalila, nadjelo se ime, prozvalo se imenom Mojanka.⁴³

3.2.3. Kumova slama

⁴¹ Kazala mi je 14. 2. 2023. Marija Đula, rođena Bašić, 1954. u Otoku.

⁴² Dragić, Marko Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici) (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018., 286.

⁴³ *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997. 98.

U vedre noći priko ciloga nebavidi se navlaka koju narod zove Kumova slama. Ta Kumova slama nastala je poslin zvizda koje je Bog prije stvorila. Doli na zemlji bila su dva kuma, od kojih je jedan bia nepošten i zavidan onome drugome. Živili su na dva kraja sela i među njima je bilo veliko polje. Nepošteni kum je uvijek po noći kra slamu iz plasta poštenoga kuma. Dok je prinaša slamu priko polja tako se ona za njen razasipala. Kako se odavna Zemlja zaklela Raju da se sve tajne doznaju, tako je Bog na nebu razasuja svitleću slamu. I svi sa Zemlje mogu vidit kako se nepoštenomkumu rasula slama po polju.⁴⁴

3.2.4. Lastavica sačuvala sunce

Uvijek je baba govorila da je drijota ubit lastu, jer da nije lasta ne bi nas Sunce grijalo i uvijek bi nan pripovidala kako je to bilo u davno doba kad se Zemlja tek stvorila. Prvo su bila tri sunca. Dva je zmija koja je bila sam đava popila. Treće sunce je lasta sa svojih krilima visoko na nebo podigla i otlen nas i danas grije.⁴⁵

3.3. Mitske predaje

„Mitske predaje pripovijedaju o vilama i povijesnim osobama kojima je narod pripisao nadnaravnu moć. (...) Mitske predaje često imaju razrađenu fabulu, a pripovijedaju se kao memorati.“⁴⁶

3.3.1. Vile

Dragić navodi da su vile najčešća mitska bića u hrvatskoj mitologiji, a prema predajama živjele su „u oblacima; na planinama; u šumama; poljima; pećinama; bunarima; potocima; rijekama; jezerima; morima. (...) S obzirom na staništa, ljudi su vile podijelili na Oblakinje, Planinkinje, Vodarkinje, Jezerkinje. Vjeruje se da ima devet vrsta vila. U Dalmatinskoj zagori i drugdje kod Hrvata spominje se vila Zvonimira.“⁴⁷

⁴⁴ Marko Dragić, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2006., 424 – 425.

⁴⁵ Marko Dragić, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2006., 426.

⁴⁶ Isto, 429.

⁴⁷ Marko Dragić, Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 225.

Dicu se obično strašilo da u mrak moraju doć kući jer ima neka velika krezuba vila. Prije spavanja bi se dici govorilo da vile kucaju na prozor i da se slučajno ne javljaju.⁴⁸

Pripovijeda se da vile odgajaju ljude da budu obzirni, skromni, dobri, a djevojke i žene podučavaju tkanju, pravljenju kruha, liječenju i dr. Također, prema predajama, čuvaju djecu od pogibelji.⁴⁹

3.3.2. Nestalo zvonce

Jedanput nan je konja nestalo tri dana. Na njemu je bila brondžica (zvonce). Mi bi čuli ko zna koliko puta tu brondžicu, a ne bi vidili konja nigdi. Kazali smo to ćaci, a on bi nan reka da mućimo, da ga to vile jašu. Kad se nakon tri dana vratio, cila civcata griva mu je bila ispletena da si ti to ima šta da vidiš.

Navećer kad bi zvonila Zdravomarija, ne smiš stat na guvnu. Dolaze vile i plešu kolo.⁵⁰

3.4. Demonološke predaje

„Demonološke (demonске) predaje u osnovi imaju osobni doživljaj, susret s demonološkim (onostranim) bićem. Najćešći demoni u toj vrsti naših predaja su: vještice, stuhe, irudice, kuga, kućibabe, vukodlaci (kodlaci, kudlaci, kozlaci), ćaratani, đavao (vrag-crni ovan, crni pas), orko, maćić; zloguke ptice (gavran, kukviža), te razna plašila, prikaze, utvare.“⁵¹

3.4.1. Vještice

„Po narodnom vjerovanju vještice su stupile u savez s đavolom pogodbom koja se potpisivala krvlju. Konkretna ženska osoba bi đavlu prodala dušu, a đavao bi njoj dao nadprirodne moći. Zamišljane su kako jašu na metli s grbom na leđima i dugim nosom. Ulazile su kroz ključanice, spolno bludnićile s đavolom, jele djecu, držale tajne sastanke, spremale masti za ljubavne napitke, izazivale razne bolesti i ludilo, gušile pri spavanju itd. (...) Razlikuju se vještice u bajkama i demonološkim predajama. Vještica u bajci je bezimena i zla, a u predaji

⁴⁸ Kazala mi je 14.2.2023., Marija Đula, rođena Bašić 1954., u Otoku.

⁴⁹ Marko Dragić, Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 223.

⁵⁰ Kazala mi je 15. 2. 2023. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku.

⁵¹ Marko Dragić, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2006., 436 – 437.

je to stvarna osoba koja nanosi zlo. Vještice se još nazivaju: more, štrige (štringe) coprnice, babe. More su po narodnom vjerovanju djevojke koje su se povještatile.“⁵²

Priča se da postoje žene koje se rode s košuljicom i te žene su vištice. Druga predaja o vješticama je kada se mliko samo muze, kada konju budu isprepletene pletenice dokazuje postojanje vila. U crkvi ministranti ne smiju stat blizu fratra jer ako bi takli njegovu mantiju, vidili bi ko je vištica. Viruje se da od uroka štiti okrićanje robe naopako i nošenje soli. Isto od tamjana vištice biže pa se tamjan pali kako bi se potrale vištice. U kućama starijima se držala i potkova od konja kako bi se zaštitilo od uroka.

Ako navečer nešto ružno sanjaš, a ujutro ti neko vanka kaže „Dobro jutro!“ ta osoba je vištica i kako ne bi bacila urok na tebe, moraš joj pokazat rogove u džepu da se zaštitiš. ⁵³

4. Bratovštine

Luka Tomašević navodi: „U Sinjskoj su krajini tada postojale tri bratovštine: *Bratovština Dobre Smrti*, *Bratovština Presvetoga Sakramenta* i *Bratovština sveca Zaštitnika*. *Bratovština Dobre Smrti* bila je prisutna u Sinju već od 1703., a statute joj je odobrio S. Cosmi. (...) Prema liturgijskom kalendaru crkve i sinjskog svetišta, Način i uprava, ova je bratovština bila vrlo aktivna u sakupljanju darova i milodara prigodom trodnevnica za duše pokojnika, a sudjelovala je i u brojnim izlaganjima Presv. Sakramenta tijekom godine. U Sinju je 1738. djelovala i *Bratovština Presvetog Sakramenta* (...) U svom djelovanju sinjska je bratovština bila veoma aktivna. Skoro su svi nadbiskupi u svojim izvješćima primjećivali da je bilo vrlo malo župnih crkava u kojima se čuvao Presveti Sakrament, i naglašavali da je to zbog siromaštva kako puka, tako i crkava, ali i zbog vrlo slabe svijesti o štovanju Euharistije. Stoga je nadbiskup P. Bizza 1754. naredio župnicima da u *Bratovštinu Presv. Sakramenta* primaju sve muževe i žene.“⁵⁴

5. Svadbeni običaji

⁵² Isto, 437.

⁵³ Kazao mi je 30. 4. 2021. Stipe Bazina, 2000. u Sinju.

⁵⁴ Tomašević L., Između zemlje i neba. Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću, Sinj, 2000., 103 – 104.

Po curu bi se išlo s karon. Nosila bi se grotulja, košulja i šugoman. U crkvi bi se vinčali. Kad bi izašli iz crkve, mladu bi izveo iz crkve diver. Priko mladoženje bi se stavljale košulje. Onaj ko bi ima najviše košulja bi bio najbolji i o tome bi se pričalo. Mladu bi isprid praga dočekivala sverkrva. Sverkrva bi je škropila sa sveton vodon. Mlada ulazi i ljubi sverkrvu. Sverkrva bi joj prostrla sukanac na pod. Mlada klekne na ti sukanac, poljubi pod i jedan dovratnik pa drugi, prvo prikriži pa onda ljubi. Onda bi mlada tribala smotat taj sukanac i ako bi lipo smotala, znači da je dobra nevista. Nosila bi se i jabuka. U tu jabuku su se uđivali novčići i špag i tri četiri oraja i smokava. I tu jabuku bi mlada bacala priko kuće. A one jengije su isto bacale jabuke. Onda bi se na guvnu zaigralo kolo. Na podne bi bio ručak, a sve bi bilo gotovo do večeri. Kume nešto ću ti reći, tvoj dobitak, neka iđe leći.⁵⁵

Kićenica se pravi za mladu i za kuma, a mladoženji se daje sama jabuka. U njezinu kićenicu mete te one sitne kune, a kod kuma ne bude. Kod kuma se na špag naniže oraj, rogač i smokva.

Mlada ljubi prag. Sverkrva joj stavi muktap (od domaće vune).

Mlada ima štovaricu (kotula koja je namotana ko harmonika). Mlada je nosila cipele, a druge žene i cure bi nosile opanke. Mlada ima i šarenu torbu koju joj nosi strina ili starija nevista i u njoj nosi kićenice. Svatovska ili šarena torba drukčija je od zobnice. Zobnica je naša domaća torba, za svaki dan. Isto se radila od naše domaće vune. Bila je bila, crna i crvena vuna. Crvena se bojala ili kako bi se reklo tangala. Od ti boja bi se radila zobnica, većinom bile i crne, a priko su išle dvi strike crvene. Kad se ženi il udaje, mladoj se spremi svete soli i vode da nosi sa sobon. Kad mlada dolazi prid kuću, najprvi dolazi barija i iđe diver (mladoženjin brat ili stričov sin). Diver vodi mladu na vrata, a sverkrva je čeka unutra. Sverkrva stere mutap mladoj na stepenicu. Mlada na to klekne i poljubi dol prag i sa strana na svaki vratnik stavlja križ i onda tek ulazi u kuću.⁵⁶

6. Pastirski život

⁵⁵ Kazala mi je 14.2.2023., Marija Đula, rođena Bašić 1954., u Otoku.

⁵⁶ Kazala mi je 15. 2. 2023. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku.

Pastiri su uvijek jedni s drugima ljubezni i iskreni. (...) Cetinski pastiri žive kao rođena braća i sestre, nema među njima ni zavisti ni sebičnosti.⁵⁷

Česta pastirska igra je igranje uloga. Od kamena bi izrađivali crkvice i kućice, netko od njih bi bio otac, majka, ujac, ujna, a najbolji među njima bio bi svećenik. Ostali bi bili braća, sestre i rođaci. Kad bi radili kuću, otac bi određivao što se treba napraviti, a rodbina je radila sve što bi im otac rekao. Majka bi spremala ručak ili marendu. „Kad dođe vrime ručku ili užini, onda se svi skupe i prekrste se. Otac izmoli pred svima Očenaš, Zdravo Mariju i Slava Ocu, a onda svi zajedno počmu jesti, osim svećenika. Svećenik i njegov sluga stoje malo dalje i sami jedu, ali od iste hrane. Kad je kuća gotova, pozovu svećenika da je blagosovi.“⁵⁸

6.1. Pastirska pobožnost

Mali pastiri i pastirice često mole zajedno krunicu (jedan dio od pet otajstava) ali ne spominju otajstava ni radosna ni žalosna ni slavna, nego samo po deset Zdravi Marija, a iza deset Zdravi Marija jedan slava Ocu i jedan Očenaš i tako opetuju pet puta, i na svršetku Zdravo Kraljice.⁵⁹

6.2. Pastirsko pjevanje

Obojica pjevača stave prst u uho pa jedan ispjeva nekoliko riječi a drugi privati na svršetku zadnje riječi. Na primjer: 'Daj de brate, ako nam se dalo, ak ne dalo ni je nam ni stalo', - i prvi ostaje na 'o-o-o-o-o-o-o', a drugi privati isto na 'o', samo drugi neprestano tresse grlom. Kad obojici dodije, onda završuju. 'Oj brate moj!'

„Mili Bože čuda, velikoga, sad ne sluša mlađi starijega; A stariji Boga velikoga.“ Ovdje se zadnje slovo 'a' promine u 'o', „o-o-o-o-o-o- Oj brate moj.“

Diple uz koje se pjeva moraju biti na mišini (kozjoj koži). Jedan dipli a jedan, ili više njih, pjeva.

„O ja-bla-ne-e, ja-bla-ne-e/ Ši-ri gra-ne-e na sve sta-ne-e/ Da od te-be bude hla-da;/ Da do-tra-mo naša sta-da./ Da pod to-bom, plandujemo./ da te više-e ne kunemo./ Da te više-e ne psujemo.

⁵⁷ Modrić, M. Glavice: Župa Gospe Sinjske: Gospin perivoj. Split: Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja; Sinj. 2016., 295.

⁵⁸ Isto, 296.

⁵⁹ Isto, 300.

*Oj javo-re-e, ja-vo-re-e/ Ti si drvo najbo-lje./ Pod to-bom sam kose ple-la, svog dragoga klela./ Pod to-bom sam kose ple-la svog dragoga klela.*⁶⁰

7. Nekadašnji život

Šenica se kosila ručno i vezala u rukovat od kojih se kasnije radio veliki snop i stavljalo u granice (13 snopa) ili devetice (9 snopa).

*A u drva kad bi se išlo, skupila bi se mladost i krenili bi ujutro rano u brdo s magaradin i vraćali se navečer. Ko ne bi znao di triba ić u Rovanj (misto di se išlo po drva), pustili bi magare koje je već išlo gor da vodi.*⁶¹

*Čovik je radio tikvu u obliku ljudske glave i zapalio bi sviću i stavio u tu tikvu, posle su dolazili mlikari koji su išli kući nosit mliko, kad bi došli blizu toga groba, mlikari bi bacili mliko i vratili se nazad i slali starije kasnije da pokupe mliko.*⁶²

*Prije su momci išli na silo kako bi našli curu. Pitali bi vode, a cura bi vraćala bukaru ili kaliju tamo di je vučja i onda bi momak izlazio za njon i ako se dogovore da ašikuju, onda ašikuju, a ako ne onda svak ide svojoj kući.*⁶³

Kad je se vrlo žito, gonilo se u granice da se malo prošuši na guvna, udije se stožina drvo usri guvna i učvrsti se konopon i troje četvero konja, koliko se more skupit i onda se goni u vršaj i kad malo okrene više se opet! I onda se opetaje i ono konjče šta je bilo vanka ide unutra do stožine i to se ponavlja sve dok se ne zgotovi s vršenjen žita.

*Kosi se šenica i vezala se u snope. Od tih snopa su se pravile devetice i stalo bi na njivi da se dobro osuši. Kasnije se to nosilo na guvno. Konji ili magarci bi se zavezali za stožinu i vrtili u krug da satraju tu šenicu. Kad bi ostala samo šenica, vila bi se i nosila u ambare.*⁶⁴

⁶⁰ Isto, 302 – 303.

⁶¹ Kazala mi je 29. 5. 2021, Ivanka Modrić, r. Vučić, 1951. u Glavicama kraj Sinja.

⁶² Kazao mi je 2. 5. 2021., Davor Modrić, 1947. u Glavicama kraj Sinja.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Kazala mi je 14.2.2023., Marija Đula, rođena Bašić 1954., u Otoku.

Roba se prala na Cetini. Tukla se prakljačon i daskon po klašnjama pa bi nekad i otišle niz Cetinu i onaj ko bi zna plivat bi ih vata. Prije se i cili Piket kosio i grabio ručno dva puta godišnje“⁶⁵

U kućama di je bilo više dice, jilo bi se iz čanjka. U čanjak bi se udrobilo kruva i mlika, dica bi se skupila oko sinije i jili bi brže-bolje kako bi šta više uspili pojist. Kad bi bili dobri, mater bi im ubacila jedan cukarin, a dica bi se pobila ko će dobit taj cukarin, nisu znali da se rastopi.⁶⁶

U polju se brala trava. Ta trava se zvala sitnica, to je niska trava, ljekovita. Tribala bi se prije šušit. Ta trava bi se nosila na magarcu prodavat u Sinj. Od para šta bi zaradili, mogli bi samo otić u slastičarnu na pašte. Nakon toga bi se opet vraćali kući na magarcu.

Prije se kupio skorup s mlika. Mliko se kuvalo u šta široj teći kako bi bilo više tog skorupa. Dica bi znala kriomice pokupit taj skorup i namazat ga na fetu kruva i ako bi ima zeru cukra, posuo bi po tome. Od tog skorupa se radilo maslo. Radilo se u stapu tako da bi se tuklo drvenin štaupon. Mlačanica je ono šta bi ostalo nakon šta bi se odvojilo maslo.⁶⁷

Kukuruz se žeo navečer jer bi priko dana bila velika žega. I dok bi radili smo pivali:

*Moj dragane, maši me se,
maši, pomogli te sveti očenaši.*

*Šuma gusta a šikara pusta,
najsladi je poljubac u usta.*

*Lastavica sletila na šipak,
dođi dragi pa ćemo se štipat.*

Moj dragane, u matere šesti,

⁶⁵ Kazao mi je spomenuti Davor Modrić 2. 5. 2021.

⁶⁶ Kazala mi je spomenuta Marija Đula 14.2.2023.

⁶⁷ Isto.

ja te volin da si i dvanesti.

*Ljubičica vene na minute,
a ja dragi kad pogledan u te.⁶⁸*

Vrime bi kratili tako šta smo se učili plest. Onda bi mi pivale.

*Ja vesela, vesela od rođena dana,
veselu me rodila nana.*

*Kažu vesela je, na mom srcu
niko ne zna šta je.*

*Ja malena ko glavica luka,
svitu muka šta san ko jabuka.*

*Svekrva me sluša,
kaže sinu da san bećaruša.*

*Lajte žene, lajale u grobu,
za me ćete odgovarat Bogu.*

Ja vesela, vesela se rodi,

⁶⁸ Isto.

vesele su curice u modi.

*Mene moja rodila je nana,
rodi majko još jednu ko mene,
da bečarsko sime ne uvene.⁶⁹*

Pivali bi rere ili basa, a muški bi pivali treskovice. Treskovica se piva tako da jedan goni pismu, a ova trojica bi činila a-a-a-a..., a zadnju rič bi rekli svi skupa.

Rera je kad dvi-tri činu ono re-re, a jedna goni pismu.⁷⁰

S konjin bi orali i vrli. Uvečer se nanese na guvno žito. I vezalo se u snope. A uže bi se radilo od žita, uzmeš žita koliko ti može stat u ruku. To se kaže zašeperit uže. Sveza bi se čvor ka šta se veže na brodu. Onda se diju devetice. Te devetice se nose na guvno i od druge devetice se uzme po dva. Mećalo bi se po jedanest il dvanest snopa i to se napravi naokrug. Na srid guvna bi se zabila stožina. Na tu se stožinu sveže konap i onda se tamo svežu konji. Onda bi konje tira u krug sa škurijon.

Oralo bi se isto s konjin. I onda ti je bio plug, kolica, komaće, balancune... balancun ide konju oko vrata. Ostan je bio štap s kojim su se oni gonili. Dok bi se oralo, naišli bi na jednu travu, orišak. U zemlji je imala lukovicu, a na stabljici bi bili sitni listovi. Korijen je bio ko cukar za jist, pa bi mi ka dica tražili to.⁷¹

Na sprovodima se žalilo i nabrajalo. Kako nije bilo mrtvačnica, mrtvac bi bio u kući. Metilo bi ga se na skale il na ona dva stoca. I svezalo bi ga se užon. Na to bi se stavilo komad robe i onda mrtvaca i pokrilo bi ga se. Nije bilo kapsela, nego bi ga se zamotalo u lancun i leglo u zemlju, u greb.⁷²

8. Balada

⁶⁹ Kazala mi je 15.2. 2023. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto.

„Balade su nazivane prema provansalskom *balar* što znači plesati i prema keltskoj riječi *balad* koja znači usmena (narodna) pjesma. U baladama su pretežito lirski ljubavni motivi. Rijetke epske epizode u funkciji su pojačavanja lirskoga tona. Balade najčešće pjevaju o nesretnoj ljubavi čiju je tragiku izazvala mladićeva (ili suprugova) majka. Velik je broj iznimno potresnih balada koje i danas kazivači kazuju. Najčešći su akteri u baladama Ivo i Anica (Ane, Anuša), Ivo i Mara (Mare, Maruša, Marija).

Raznovrstan je tematski svijet balada. Neke od njih pjevaju o: povijesnim osobama i događajima; nasilnim prelascima na islam; o moriji (kugi) koja je pomorila Mostar; bratovim sirotama; smrtnom madežu, itd. Završetak je balada uvijek tragičan.“⁷³

Koji bi me momak zavolio, / lipin bi ga daron darovala:/ dala bi mu dvi košulje bile/
štono su i moje ruke šile./ Dala bi mu kolajnu od zlata/ da je dragi nosi oko vrata/ i da u njoj
slika stoji,/ da moj dragi sa mnom dane broji./ Ako bi mu i to malo bilo,/ svoje bi mu poklonila
tilo.⁷⁴

Pasla ovce Šuičkinja Mare/ u Šuici povr Malovana,/ s njom porede dva čobana mlada:/
Petar jedno, a Nikola drugo./ Petar veli: „Divojka je moja!“/ a Nikola: „Nije, veće moja!“/ A
veli im Šuičkinja Mara:/ „Oba mlada, oba meni draga,/ oba lipa, živa majci bila!/ Jedan stani
navr Malovana,/ drugi stani podno Malovana, ja ću mlada nasrid Malovana./ Kad vam manem
srmali-maramom,/ potrcite oba uporedo:/ koji prije dotrči u krilo,/ onoga ću biti divojka;/ koji
posli, daću mu maramu.“/ Stade Petar navr Malovana,/ a Nikola podno Malovana,/ mlada Mara
nasrid Malovana,/ i manu im srmali-maramom, -/ potrcāše oba uporedo./ Petar crče, malo ne
domače,/ mrtav Niko divojci u krilo./ Kad vidila Mara dijevojka/ da su mrtva dva junaka
mlada,/ uzimala nože Nikoline,/ sebe noži u srce udrila,/ pade mrtva s njima naporedo./ Al je
malo vrime postajalo,/ zakukaše tri kukavice;/ jedna kuka jutrom i večerom;/ druga kuka kad
joj na um padne;/ treća kuka, nigda ne pristaje./ Koja kuka jutrom i večerom,/ to je majka Mare
dijevojke./ Koja kuka kad joj na um padne,/ to je stara Petrova maćija./ Koja kuka, nigda ne
pristaje,/ to je stara Nikolina majka.⁷⁵

Oj jezero sve zeleno,/ u okolo pomućeno,/ a u sridi pozlaćeno!/ U tom zlatu kolo
igra,/ sve momaka divojaka,/ sve momaka neženjenih,/ a djevojak neudatih./ Među njima
jedno momče/ jedno momče blidikovče;/ pitale ga mlade neve:/ „Što si, momče, ublidilo,/

⁷³ Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 40-41.

⁷⁴ *Usmene lirske pjesme*, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996., 111.

⁷⁵ Isto, 164 – 165.

blizom dvora drage svoje?“/ „Kako neću, i gore ću,/ dvori su joj blizom puta,/ tuda prođem
po sto puta,/ a kad ligam i ustajem,/ po sto puta ja uzdahnem.“⁷⁶

Rječnik

A

Ambar - spremnik za žito

⁷⁶ Isto, 220 – 221.

Ašikovati – ljubovati, biti zaljubljen

B

Baba – u ovom kontekstu, muškarac koji se obuče kao baba u mačkarama

Badnjak – komad drveta koji se unosi u kuću na Badnju večer

Balancun – okovana drvena prečka na seljačkim kolima

Balinčad – djeca do deset godina koja u mačkarama balaju (skaču) zajedno s babama i didima

Barija – onaj koji nosi zastavu/barjak na svadbama; isto u mačkarama

Bravetina – ovčetina

Brondžica – malo zvono

Bukara – drvena posuda za vodu ili vino

C

Civcata – cijela, čitava

Cukar – šećer

Cukarin – kocka šećera

Č

Čanjak – velika drvena posuda

Ć

Ćaća – otac

D

Di – gdje

Did – u ovom kontekstu, zvončar koji ima šarene trake na odjeći, mišinu na glavi i zvona oko struka

Diver – brat od mladoženje

Dodije - dosadi

F

Fala – hvala

Faljen - hvaljen

G

Gospin žežen- dan prije Velike Gospe

Grotulja – ogrlica na koju su nanizani orasi

Guvno – prostor blizu kuće u selu gdje su se obavljali razni poslovi (vršenje žita, mljevenje kukuruza...) i gdje se sastajalo

J

Jengija – pratilja mlade nevjeste odjevena u nošnju

K

Kalija – limena posuda od litre

Kaprc – inat

Kapsel – lijes

Kar – prijevozno sredstvo koje su vukli konji ili volovi

Kićenica – jabuka ukrašena novčićima i orasima ili nekim suhim voćem; mlada je nosi na svadbi

Klašnje- vuneni prekrivač

Komaća – dio za tegleće konje, stavlja se na vrat

Komšiluk - susjedstvo

Kosovac – kos

Kotula - suknja

Krožet – dio narodne nošnje (prsluk)

L

Listi – kružiti oko oltara na koljenima

M

Mačkare – maškare

Mačkula – vrsta malog topa

Mantija – fratarska odora

Maža - vreća

Mete, metnuti – stave, staviti

Mišina – janjeća ili ovčija koža u koju se stavljao sir ili voda, a u vrijeme mačkara didi su je stavljali na glavu

Mlačanica – tekućina koja nastaje pri izradi maslaca

Muktap – slično sukancu samo je od drugačije vrste vune

N

Nana – majka, turcizam

Naokrug – u krug

Nevista – sinova žena

O

Opetavati – činiti nešto iznova

Oraj – orah

Orišak - orasi

Ostan – štap kojim i se volovi udarali kad bi se oralo

P

Penzija – mirovina

Pirmuč – riža s mlijekom

Pivac – pijetao

Pištavac – sviralo od drveta jasena

Posvećanica – blagoslovljena sirnica/pogača

Prakljača – drvena daska koja je služila za pranje robe

Prošušiti- posušiti, učiniti nešto suhim

R

Rera – vrsta narodnog pjevanja

Rukovat- manji snop pšenice

S

Silo – običaj kod kojega bi momci išli po selu gdje je bilo slobodnih cura i na taj način su se upoznawali

Sinija – okrugli drveni stol

Skeč – komedija; dio mačkara u kojem se izvodi neka smiješna točka

Skorup – kajmak

Sterati – nešto prostrijeti

Stožina – rupa na guvnu i u njoj kolac za koji su konji zavezani za vršidbu

Sukanac – debeli zimski pokrivač izrađen od bijele i crne ovčje vune

Svekrva – muževa majka

Š

Šalaj - uzvik

Šenica- pšenica

Škura – drvene grilje na prozoru

Špag – uže

Štovarica – naborana suknja (dio narodne nošnje)

Šugoman - ručnik

T

Tangati – bojiti nešto

Tica – ptica

Treskovicica – vrsta narodnog pjevanja

U

Uđiti – zabiti

V

Vršaj – kup žita koje su konji vršili na guvnu

Vršenje žita – mlaćenje žita

Vučja – drvena posuda za vodu

Z

Zamirati se - birati curu/momka, zaljubiti se

Zašeperiti – zavezati uže od žita

9. Zaključak

Velika je vrijednost i važnost usmene književnosti, kako kroz povijest, tako i dan danas. Iz pričanja naših predaka možemo mnogo toga naučiti i to ne samo o našoj povijesti i običajima, nego i o moralnim i kulturnim vrijednostima koje su oni njegovali. Naša tradicija seže duboko u prošlost, još od dolaska Hrvata na ove prostore. Neki običaji nažalost su izgubljeni, ali unatoč

tome imamo veliko nematerijalno kulturno bogatstvo. Ovaj završni rad prikazuje samo dio običaja malog mjesta u Dalmatinskoj zagori, Otoka. Brojna su mjesta u Lijepoj našoj i svako je posebno na svoj način i ima svoju vrijednost. Na nama mlađim generacijama je da sačuvamo te običaje i da budemo ponosni na to tko smo i što smo.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

1. Davor Modrić, 1947. u Glavicama kod Sinja
2. Ivanka Modrić, rođena Vučić 1951., u Glavicama kod Sinja
3. Davor Elek, 1972. u Sinju, živi u Otoku
4. Stipe Bazina, 2000. u Sinju
5. Marija Đula, rođena Bašić 1954. u Otoku
6. Anđa Katić, rođena Kamber 1953. u Otoku

Literatura

1. Bošković-Stulli-Maja. Narodne pripovijetke. PSHK. Knj. 26. Matica hrvatska - Zora. Zagreb. 1963.
2. Čubelić, Tvrtko. Na stazama usmenog narodnog stvaralaštva. Pedagoški fakultet u Osijeku. Osijek. 1982.
3. Dragić, Marko. Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu . Split, 2021., 54.-84.
4. Dragić, Marko. Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici) (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018. 283.-297.
5. Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219.-240.
6. Dragić, Marko. Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju, Hrvatski neretvanski zbornik 9, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb 2017., 245-264.
7. Dragić, Marko. Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
8. Dragić, Marko. Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.

9. Dragić, Marko. Priprava hrane za Božić i post na Badnji dan u hrvatskoj katoličkoj baštini, Motrišta br. 75.-76., Mostar, 2014., str. 31.-49.
10. Marko Dragić, Velike poklade u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 8 (1), Zadar, 2012., str. 155-188.
11. Dragić, Marko. Sveto trodnevlje u duhovnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina, Zbornik radova VI. Međunarodnog znanstvenog simpozija Zagreb-Sarajevo, 2008., Zagreb, 2010., str. 212-249.
12. Dragić, Marko. Kronikati i memorati u suvremenom pripovijedanju Hrvata južne Hercegovine, Stolačko kulturno proljeće, godišnjak za povijest i kulturu, br. VI, Matica hrvatska, Ogranak Stolac, Stolac, 2010., str. 177-212.
13. Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008.
14. Dragić, Marko. Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
15. Dragić, Marko., Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
16. Dragić, Marko. Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju, Godišnjak Titius, god. 2, br. 2, Split, 2009., str. 151-181.
17. Kekez, Josip, Usmena književnost, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
18. Kekez, Josip. Leukorn i djevojka bez grijeha. Slike i prilike pripovijedane u Hrvata. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb 1989.
19. Kežić Azinović, Anita; Dragić, Marko. Demonološke predaje Hrvata u Ljubuškom. Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe, br. 20. Mostar 2006, str. 63-88.
20. Krolo A., Župa Otok kod Sinja, Otok, 1979; P. VUČKOVIĆ – L. TOMAŠEVIĆ-A. AKRAP. Tristota obljetnica župe Otok kod Sinja 1687.-1987., Otok, 1988.
21. Modrić, M. Glavice: Župa Gospe Sinjske: Gospin perivoj. Split: Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja; Sinj. 2016.

22. Marinović, Ivana, Suvremeni zapisi demonoloških predaja i vjerovanja na području Širokog Brijega, Bosna Franciscana 51, Časopis franjevačke teologije Sarajevo, 2019. 193-220.
23. Narodne lirske pjesme, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
24. Priredio P. Lubina. Put u život, 1989., Split., list Marija, 370.
25. Solar, Milivoj. 2005. Teorija književnosti. XX. izdanje. Školska knjiga. Zagreb.
26. Tomašević L., Između zemlje i neba. Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću, Sinj, 2000.
27. Usmene lirske pjesme, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996.
28. Usmene pripovijetke i predaje, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
29. Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, 1-23.

U ovom radu prikazani su običaji i predaje vezane uz Cetinski kraj, ponajviše za Otok i okolice. Većina ih je povezana uz kršćanske blagdane, osobito uz Božić i Uskrs. Uz ta dva najveća kršćanska blagdana, u radu se najviše spominju običaji vezani uz Gospu Sinjsku koja je od velikog značaja svima u Cetinskoj krajini te uz svetoga Luku koji je zaštitnik Otoka. Ljudi su se okupljali u bratovštine. Važan dio u godini predstavljaju i poklade, odnosno mačkare koje su ostatak poganskih običaja koji se odvija pred kraj zime i dovršava se do početka korizme. Zanimljivo je bilo saznati kako su ljudi prije obavljali svakodnevne poslove te kako bi kratili vrijeme. Svi su se bavili poljoprivredom pa su i od malih nogu čuvali ovce te je bilo zanimljivo pročitati kako su se igrali i kakve su pjesme smišljali kako bi se zabavili. Mnogo različitih običaja odvijalo se u vrijeme svadbi, najzanimljiviji su kupovanje mlade i bacanje kićenice. Zanimljive su i predaje koje se prenose s koljena na koljeno, a najviše se ističu demonološke i mitske predaje.

Ključne riječi: vjerska usmena lirika, predaje, legende, balade, dvostihovi, običaji.

Contemporary oral literary heritage of the island of sinjsk and surroundings in an ethnological context

Abstract

In this paper, the customs and traditions related to the Cetinska region, especially the island and its surroundings, are presented. Most of them relate to Christian holidays, especially Christmas and Easter. Along with those two biggest Christian holidays, the work mostly mentions the customs related to Our Lady of Sinj, which is of great importance to everyone in the Cetinska region, and to Saint Luka, who is the patron saint of the island. People are gathering in brotherhoods. An important part of the year is represented by carnivals, that is, mačkare, which are the remnants of pagan customs that take place towards the end of winter and are completed by the beginning of Lent. It was interesting to find out how people used to do their daily work and how to pass the time. All of them were engaged in agriculture, so they looked after sheep from a young age, and it was interesting to read how they played and what kind of songs they came up with to entertain themselves. Many different customs took place at

the time of weddings, the most interesting ones being buying the bride and throwing away the kićenica, an apple with coins. Traditions that are passed down from generation to generation are also interesting, and demonological and mythical traditions stand out the most.

Key words: religious oral lyrics, traditions, legends, ballads, couplets, customs.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Mihaela Elek, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

Suvremena usmenoknjiževna baština Otoka Sinjskoga
i okolice u etnološkom kontekstu

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 23. 8. 2023.

Potpis Mihaela Elek

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Mihela Elek, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskog jezika i književnosti i pedagogije izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23. 8. 2023.

Potpis Mihela Elek

Izjava o pohrani završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Mihaela Elek
Naslov rada: Suvremena usmenonjizerna baština Otoka Šipskoga i okolice u etnološkom kontekstu
Znanstveno područje: humanističko
Znanstveno polje: filologija
Vrsta rada: završni rad

Mentor/ica rada:

prof. dr. sc. Marko Dragić

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

prof. dr. sc. Boris Škvorc

prof. dr. sc. Marko Dragić

dr. sc. Nikola Sunara

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

Split, 23. 8. 2023.

Potpis studenta/studentice: Mihaela Elek